Pohde
Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue

Kirjallinen asiantuntijalausunto hallintovaliokunnalle

Eduskunnan hallintovaliokunta pyytää Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueelta kirjallista asiatuntijalausuntoa valtioneuvoston selonteosta julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025-2028. Lausunnon teemana on hyvinvointialueiden rahoitus

Kirjallinen asiantuntijalausunto pyydetään toimittamaan viimeistään kokousta edeltävänä arkipäivänä klo 12.00 mennessä. Hallintovaliokunnan kokous on 10.5.2024 klo 12.00.

Pohde kiittää mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto ja nostaa asiaan liittyen esiin erityisesti seuraavat näkökulmat ja huomiot:

1) Lähtökohtaisesti Pohde pitää myönteisenä tavoitetta, että **kansallista kustannuskehitystä pyritään hillitsemään ja kannustamaan hyvinvointialueita tuottavuuden parantamiseen**. Tavoitteet eivät saa kuitenkaan vaarantaa hyvinvointialueiden järjestämistehtävän toteuttamista tai asettaa hyvinvointialueiden asukkaita eriarvoiseen asemaan.

2) Pohde näkee olennaisena riskinä, että **osalla alueista taloussuunnitelmavuodet voivat olla liian optimistisia** ja kansallista ns. kehysvarausta joudutaan käyttämään ja mahdollisesti myös nostamaan arvioidusta tasosta.

3) Rahoituksen riittävyyttä arvioitaessa keskeinen tavoite tulisi **olla hyvinvointialueindeksin ja muiden rahoituksen tasoon vaikuttavien tekijöiden vastaavuus inflaatioon ja muuhun kustannustason nousuun**, jonka jälkeen jälkikäteisen tarkastuksen omavastuu on perusteltu tuottavuuden edistämisen mekanismi.

4) Osa julkisen talouden tehtävämuutoksista ja niihin liittyvistä sopeutustoimista on sisällöllisesti kuvattu vielä varsin yleisellä tasolla. Pohde pitää tärkeänä, että hyvinvointialueet saavat **mahdollisimman pian tarkempaa tietoa toimenpiteiden sisällöstä ja kohdentumisesta**, jotta sopeutustoimien tarkentaminen voidaan käynnistää alueilla.

5) Pohde pitää tärkeänä, että tiukentuvasta investointien ohjauksesta huolimatta alueiden kehittämistä **tukevat strategiset investoinnit voidaan riittävän joustavasti toteuttaa myös erilaisilla kumppanuusmalleilla**.

6) Pohde kiittää aluekohtaisten arviolaskelmien laatimisesta, mutta korostaa samalla, **että laskentamallista, jossa julkisen talouden suunnitelman tehtävämuutokset on täysimääräisesti vähennetty alueiden kustannuksista**, ei voi suoraan päätellä yksittäisen hyvinvointialueen tilannetta vuoden 2026 lopussa.

Pohteen asiantuntijalausunto

Rahoituksen muodostumisen periaatteet

Julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2025-2028 on kuvattu rahoituksen muodostumisen periaatteita. Hyvinvointialueiden rahoituksen indeksitarkistus vuodelle 2025 on 2,72 %. Haasteeksi muodostuu, ettei hyvinvointialueindeksi riittävällä tavalla seuraa esimerkiksi palkkojen ja ostopalveluiden kehitystä tai yleistä inflaatiotasoa. Vuonna 2023 hyvinvointialueindeksi oli 2,53 prosenttia, kun vastaavana ajankohtana esimerkiksi keskimääräinen inflaatiotaso oli 6,2 prosenttia. Rahoituksen takautuva oikaisu korjaa tilannetta, mutta käytännössä kahden vuoden viiveellä ja koko maan keskimääräisellä tasolla. Kansalliseen rahoitukseen liittyen valmistellaan parhaillaan myös portaittain kasvavaa omavastuuta takautuvaan oikaisuun liittyen. **Pohteen näkemyksen mukaan ensisijainen tavoite tulisi olla hyvinvointialueindeksin ja muiden rahoituksen tasoon vaikuttavien tekijöiden vastaavuus inflaatioon ja muuhun kustannustason nousuun, jonka jälkeen jälkikäteisen tarkastuksen omavastuu kansallisella tasolla on perusteltu tuottavuuden edistämisen mekanismi.**

Julkisen talouden suunnitelmassa on arvioitu jälkikäteistarkastuksen määrää vuosina 2025-2028. Arvio perustuu alueiden vuoden 2024 talousarviotietojen sekä vuosien 2025-2026 taloussuunnitelmatietojen perusteella tehtyyn laskelmaan. Koska alueiden yhteenlaskettu tulos paranee talousarvioiden ja -suunnitelmien mukaan vuodesta 2024 alkaen, jälkikäteistarkistuksen määrä pienenee vuodesta 2026 lähtien.

Alijäämien kattamisvelvoite

Valtioneuvoston selonteossa julkisen taloussuunnitelmasta on tuotu esiin, että alijäämien kattaminen vuoden 2026 loppuun mennessä on kansallisesti mahdollista, mikäli kustannusten vuosittainen kasvu on erittäin maltillista, eli keskimäärin 1,3 % vuosina 2024-2026. Kansallinen arvio on, että jos kustannusten kasvu on tätä korkeampaa, kertyneet alijäämät eivät tule katetuiksi lakisääteisessä ajassa. **Pohde näkee merkittävänä riskinä, että osalla alueista taloussuunnitelmavuodet voivat olla liian optimistisia ja kansallista ns. kehysvarausta joudutaan käyttämään ja mahdollisesti myös nostamaan arvioidusta tasosta.**

Pohteella tuottavuus- ja taloudellisuusohjelman laatimisen lähtökohtana on, että alijäämät ovat tosiasiallisesti katettuna vuoden 2026 loppuun mennessä, vaikka tavoite onkin erittäin haastava. **Lähtökohtaisesti Pohde pitää myönteisenä tavoitetta, että kansallista kustannuskehitystä**

pyritään hillitsemään ja kannustamaan hyvinvointialueita tuottavuuden parantamiseen. Tavoitteet eivät saa kuitenkaan vaarantaa hyvinvointialueiden järjestämistehtävän toteuttamista tai asettaa hyvinvointialueiden asukkaita eriarvoiseen asemaan.

Tehtävämuutokset ja niiden vaikutus rahoitukseen

Hyvinvointialueisiin kohdistuu kehyskaudella tehtävämuutoksia, jotka tulevat voimaan, supistuvat tai laajenevat vaiheittain vuonna 2025 tai sen jälkeen. Osa tehtävämuutoksista ja niihin liittyvistä sopeutustoimista on sisällöllisesti kuvattu vielä varsin yleisellä tasolla. Esimerkkinä seuraava: ”Sosiaalihuollon palveluvalikoiman rajaus turvaten palvelujärjestelmän kestävyys ja huomioiden henkilöstön saatavuuden haasteet sekä julkisen talouden tila. Toimenpide vähentää rahoitusta 100 miljoonaa euroa vuodesta 2026 alkaen.” **Pohde pitää tärkeänä, että hyvinvointialueet saavat mahdollisimman pian tarkempaa tietoa toimenpiteiden sisällöstä ja kohdentumisesta, jotta sopeutustoimien tarkentaminen voidaan käynnistää alueilla.**

Investointien ohjaus

Julkisen talouden suunnitelmassa on tuotu esiin myös hyvinvointialueiden lainanottovaltuudet. Vuodelle 2024 lainanottovaltuuden muutosta on hakenut tähän mennessä 13 aluetta, joista muutetun valtuuden on saanut yhteensä 11 aluetta. Kaksi aluetta perui hakemuksensa. Näin ollen näyttää siltä, että poikkeukselliseksi tarkoitettu lisälainanottovaltuusmenettely on muodostumassa toistuvaksi järjestelyksi.

Julkisen talouden suunnitelman yhteydessä on päätetty, että investointien ohjausta kiristetään. Asian valmisteluun perustetaan työryhmä. Pohde on ollut mukana lainanottovaltuuden neuvotteluissa kaksi kertaa. **Pohteen näkemyksen mukaan ohjaus on ollut tähänkin saakka tiukkaa ja johdonmukaista, ja vain välttämättömille investoinneille on saatu lisälainanottovaltuus. Lähtökohtaisesti Pohde kannattaa julkisen talouden kustannuskehityksen hillitsemistä myös investointeihin liittyen.**

Pohde tuo myös esiin, että nykyinen rahoitusmalli ei riittävällä tavalla tunnista hyvinvointialueiden erityiskysymyksiä erityisesti mittaviin rakennusinvestointeihin liittyen. Myöskään kansallisesti toteutuva takautuva rahoituksen tarkastaminen ei huomioi yksittäisen hyvinvointialueen tilannetta muun muassa lainatarpeeseen ja kasvaviin poistoihin liittyen. Välttämättömän sairaalainvestoinnin merkittävä supistaminen tai viivästyttäminen ei ole perusteltua eikä mahdollista. **Pohde pitääkin tärkeänä, että tiukentuvasta ohjauksesta huolimatta alueiden kehittämistä tukevat investoinnit voidaan riittävän joustavasti toteuttaa myös erilaisilla kumppanuusmalleilla.**

Talouden painelaskelmat

Selonteossa sivuilla 64-65 on kuvattu laskelma alijäämien kattamisesta hyvinvointialueiden vuoden 2024 talousarvioiden ja vuosien 2025-2026 taloussuunnitelmien mukaisella kustannusuralla. Laskelman lähtökohtana on, että alueiden suunnitelmavuosiin on otettu mukaan julkisen talouden suunnitelmaan sisältyvät tehtävämuutokset. Teknisluonteisesta laskelmasta käy ilmi, että puolet hyvinvointialueista ei saa katettua kertynyttä alijäämää vuoden 2026 loppuun mennessä.

Pohde kiittää aluekohtaisten arviolaskelmien laatimisesta, mutta korostaa samalla, ettei laskentamallista voi suoraan päätellä yksittäisen hyvinvointialueen tilannetta vuoden 2026 lopussa. Ensinnäkin alueiden lähtötilanteet esimerkiksi palvelurakenteen ja henkilöstömitoituksen suhteen poikkeavat merkittävästi toisistaan. Lisäksi Pohteen arvio on, että laskentatapa, jossa julkisen talouden suunnitelman mukaiset tehtävämuutokset on suoraan vähennetty hyvinvointialueiden kustannuksista, ei vastaa todellista tilannetta alueilla. Esimerkiksi kaikissa ostopalvelusopimuksissa ei automaattisesti voida tehdä sopeutusta hinnoittelutasoon. Myös henkilöstömitoitukset poikkeavat alueilla, joten mitoitusmuutosten toimeenpano hillitsee vaihtelevasti henkilöstökulujen kehitystä.

Lopuksi

Hyvinvointialueen omien toimien lisäksi Pohde pitää tärkeänä, että **kansallista rahoitusmekanismia tarkastellaan ja uudistetaan vastaamaan aiempaa paremmin väestön palvelutarpeisiin ja alueiden erityispiirteisiin esimerkiksi välttämättömät rakennusinvestoinnit huomioiden. Pohde korostaa myös rahoituksen ennakoitavuuden merkitystä hyvinvointialueiden pitkäjänteisen talouden suunnittelun tukena.**

Pohteen tavoitteena on, että tulevina vuosina tasapainotuksen tieltä voidaan edetä hallittuun kustannuskehitykseen ja kehittämistyötä painottavaan strategiseen suunnitteluun. Tämä edellyttää Pohteelta tuottavuus- ja taloudellisuusohjelman suunnitelmallista toimeenpanoa henkilöstön saatavuus ja työhyvinvointi huomioiden, eri toimijoiden yhteisiä tavoitteita ja tiivistä yhteistyötä sekä rahoitusjärjestelmän uudistamista tarvittavilta osin.